

csak nagy szellemi tőke birtokában lehetnek: a nagy és gazdag nemzetek veletlyársai. Amit azok a gazdagsággal és a lehetőségekkel érnek el, azt mi a rátermettséggel fogjuk pótolni. A magyarnak a természettudományok művelésére való rátermettsége pedig a magyar nép lelki adottságából folyó következmény.

Koczás Gyula.

I R O D A L O M.

Imre Sándor: Háborús élet, megújulás, nemzetnevelés. Budapest, 1943. A Studium kiadása. 8-r., 348 lap.

Egy mélységes felelősség érzetében, odaadó komoly munkában, állandó nevelői gondolkodásban s nemzetének sorsa fölötti szüntelen töprengésben eltöltött hosszú élet irodalmi munkásságának érett gyümölcsével, pontosabban e munkásság egyik jelentős részének összefoglaló gyűjteményével állunk szemben, mikor Imre Sándornak, az újabbkori magyar nevelői gondolkodás egyik legkiválóbb képviselőjének szép kötetét olvasgatjuk. Csakhamar meglátjuk, hogy a kötetnek látszólag három különálló szövből alkotott, vagyis nem mondatszerű címe nemcsak a keretet jelöli, melyben a könyvben foglalt, külön-külön alkalmak során, önállóan, egymástól többnyire függetlenül létrejött 45 tanulmány el van helyezve, hanem — egy egységes nagy vonalban — az egész gyűjtemény gondolatmenetének, vagy inkább célzatának vázát is. Látnivaló, hogy Imre Sándor lelki világában az 1914-ben kitört világháború olyan mélyreható élmény volt, mely — nemzete sorsáért való aggodásában — központi helyre került nevelői gondolkodásában is, egész akkori közéleti és irodalmi tevékenységét determinálta, konkrét célt adott a világháború utáni évtizedekben kívánatos megújulás számára, hogy annál pontosabban megvilágosodjék a tőle régebben alkotott nemzetnevelés nagyjelentőségű fogalma. Szerzőnk maga így mondja előszavában: »Akkor minden gondolatunkat a háborús élet kormányozta; megújulás szükségét éreztük s alapvető segítségét a nemzetnevelésben láttuk.«

Emellett szerzőnk tőle megszokott lelkiismeretes önbírálattal megértetni kívánja, hogy miért gyűjtötte össze most ezeket a részben már harminc évvel ezelőtt s azóta folytatatólagosan megjelent dolgozatokat. Minél teljesebb felelősséggel élte át épen e könyv írója az 1914-től máig eltelt éveket, minél többet igyekezett teljesíteni az évek során fölismeret rendkívüli kötelességeiből, annál nehezebb szívvel kellett most azt tapasztalnia, hogy minden újra kezdődött; ott áll előtte újra majdnem minden kérdés, melyet egykor magára nézve tisztázott s a közösségre nézve megoldani igyekezett. Épen azért fölveti magában a kérdést: »vajjon helyes-e, szabad-e most újból kezdenie a figyelemzetezéseket, előadni észrevételeket, egyengetnie lépéseket, amikor már nem az, aki egykor volt, nem is lehet az, s mintha a világ is megváltozott volna körülötte?«. Előljáró szavaiban elmélyedő elmélkedéssel keresi, hogy megelhelheti-e a jogcímet idevágó gondolatainak, mondanivalóinak megisméltésére vagyis idetartozó írásainak összegyűjtésére? Ellentétes érzelmek és gondolatok közepette a soha el nem fáradó lelkiismeret adja meg végül is e vállalkozásának szankcióját a következő vallomásban: »Aki az emberek figyelését megszokta s a benső minőség alakítását tekintette életé rendeltetésének, az megmaradásunk és megújulásunk feltételeinek lehető javulását is emberek magokra eszméléséből, a nemzeti önismeret növekedéséből, kis dolgokban is nagy cél szolgálatától reméli és különösen érzi azt a kötelezést, hogy beszéljen, hátha tesz vele valami hasznot.«

Igy jelöli meg szerzőnk régi cikkei, dolgozatai, tanulmányai e gyűjteményének nemcsak létjogát, adja meg nemcsak jogcímét a megjelenésre, hanem megteremtí a sokféle témából a könyv egységét is, mert régi, szétszórta közleményeinek mindegyikét az a felfogása juttatta ide a szép sorozatba, »hogy tárgya mai tárgy«. Megmutatja bennük, milyennek látta a magyar életet közvetlenül az első világháború kitörése előtt, — s a rajzolt kép nem volt épen vigasztaló —, hogyan igyekezett gondozni a nemzet lelki erejét a háború alatt a tanítók lelkületének állandó alakítása útján, miként szerette volna értékesíteni a magyar nevelésben a háborús élményeket, előkészíteni a békére való átmenetet már az első hónapoktól kezdve, hogyan látta a nemzet sorsának és a nevelésügynek kapcsolatát.

Célja nyilvánvaló: az olvasót be akarja vezetni a magyarságra nézve oly fájdalmas legutóbbi évtizedek művelődésügyi gondolatvilágába, hogy a mai kérdéseket ne lássák vadonat újaknak, hanem elintézetlen és egy időre elhomályosult régi problémáknak újraéledését vegyék bennök észre, főképen a jót akaró fiatalok és a visszacsatolt területek művelt emberei, első sorban a nevelők.

E sorok íróját s benne a Magyar Paedagogiai Társaságot mindezek felül érzelmi szálak is hozzáfűzik az előttünk levő kötethez és egész gondolatvilágához, mert hiszen e dolgozatok létrejöttének tűzhelye némi részben a mi folyóiratunk hasábjai voltak. A kötetnek 7 nagyobb tanulmánya legelőször a Magyar Paedagogiában jelent meg s néhány közülük Társaságunk felolvasó asztalánál hangzott el először, javarészt abban az időben, 1913—1918-ig, mikor e kötet szerzője folyóiratunk szerkesztője volt.

Mindezek azonban csak külsőségek e kötetrel kapcsolatban. A könyvnek valódi értékét az a mély lelkiség, nevelői érzület és magas erkölcsi szellem adja meg, mely minden közleményéből szuggesztív erővel felénk áramlik.

Imre Sándor közvetlenül a világháború kitörése előtt, 1914. június 5-én tartott előadásában, szinte csodás előrelátással a veszedelmes jövőbe, megrajzolta a magyarság belső állapotát s ezzel kapcsolatban kijelölte nevelésünk feladatát. Ez az előadás most, mint »a háború előtti eszméletés«, kitűnő bevezetésül szolgál az előttünk levő gyűjteményhez. Ebben az I.-nek nevezett, csak egyetlen tanulmányból álló főrészben már szépen kibontakoznak az ideális, az óhajtott »nemzetnevelés« körvonalai: »A nemzetnevelés eszméje egységesnek kívánja a művelődési politikát és az iskolai nevelés aprólékos munkáját. Ezen azt értem, hogy közös tudatosságnak kellene áthatnia a nevelés ügyének legfőbb intézőjét, a nevelésügyi törvények alkotóit s mindenik fokú nevelő vagy oktató intézet embereit. Egyetlen, hatalmas szervezetben kellene együtt lenniök mindezeknek s pontos számítással kellene mindenik résznek kiszabni a közös, nemzeti cél érdekében végzendő munkáját.« Nagy távlatok nyílnak meg e gondolat sor nyomán, melyeknek bejárása a könyv további három főrészében feldolgozott témák feladata.

A kötet II. főrésze, amelynek összefoglaló címe: *A háború alatt. A lelki erő gondozása, már témákban gazdagabb. Tennivalóinknak, az együttérzés ápolásának, a közös gondolkodásnak, a közfegyelemnek, a családi életnek, a javulásnak, javításnak* stb. vagyis a háború kedvezőtlen lelki hatásai elleni védekezésnek fejtegetése adja e rész első fejezetének tartalmát. *A háborús élmények értékesítése a nevelésben* című második fejezet különféle témával eleven képet nyújt azokról a gondolatokról, melyek az 1914—1918 háborús években az iskola világában éltek és hatottak. Különösen becses azon-

ban a II. résznek negyedik fejezete, amelybe besorolt tanulmányok a nemzet sorsáról és a nevelésnek kapcsolatairól szólnak, s melynek fejtegetései a nemzet iránt való érdeklődés és a nemzeti felelősségérzés magasztosi eszméinek megvilágítása után újra a »nemzetnevelés« jogosultságának gondolatkörébe viszik az olvasót.

Könyvünk III. része e címet viseli: *A háború után. A megújhodás felé*, és három fejezetre oszlik, melyek közül az első a *belső megújhodás alapjait* fejtegeti. Az ebbe a fejezetbe sorolt tanulmányok az egész kötetnek talán legértékesebb témáival foglalkoznak. *Széchenyi személyiségének nevelői jelentősége, a nemzetnevelés fogalmának újabb meghatározása, a nemzeti önismeretnek, a történelmi érzéknek, a közélet erkölcsi követelményeinek, a közös munka lelki akadályainak, a felelősségnek, a lelki béke feltételeinek* és más idevágó tárgyaknak taglalása teszik eszmékben, tervekben, javaslatokban különösen gazdaggá e fejezetet. A III. résznek kiegészítő fejezetei az *ifjúság és a jövő. s a családi élet* c. tárgykörökbe tartozó cikkeket és tanulmányokat foglalnak magukban.

Mily gazdag regisztere mindez a nevelői gondolkodás terén egész odaadással, teljes szakértséggel és mélyen érzett felelősséggel dolgozó tudós munkásságának. Gondoljunk arra, mily nagyhatásúnak kellett lenniök e sokféle, nevelőkre nézve bizonyára érdekes tanulmányoknak első megjelenésük idején, főképen a nemzet legszélesebb rétegeiben nemzetnevelő munkát végező néptanítók között, mert hiszen másik, nagyobbik részök első ízben a Néptanítók Lapjában jelent meg, melynek a szerző ugyancsak a háború éveiben szorgalmas és rendkívül termékeny belső munkatársa volt. Ily módon e dolgozatok a nevelői publicitás legmagasabb fokát érték el annak idején, hiszen sok ezer néptanítónak, a nemzeti lélek leghatékonyabb művelőinek szolgáltak hétről-hétre várva várt irányító olvasmányául s a nevelés jelentőségéről és hatalmáról való eszményi felfogásukkal, magas erkölcsi színvonalukkal a legszélesebb körben erősítőleg, és gyógyítólag hatottak a lelkekre. Ha e dolgozatok gyűjteményben való ismételt megjelenésének nem volna meg a mai világégés folytán újabb időszerűsége, még akkor is, kortörténeti, sőt tisztán neveléstörténeti szempontból is becses kiadványnak kellene minősítenünk szerzőnk könyvét.

Sajátságos, szinte sorsszerű véletlen volt, hogy a most dúló második világháború előestéjén szerzőnk ismét intuitive, szinte előrelátva a négy évvel ezelőtt bekövetkezett végzetes eseményeket, *Nyugtalan idő, nyugodt nevelés* címmel tartott a rádióban, tehát a lehető legszélesebb körben, előadást 1938. szeptember 4-én, mely aztán a szegedi Nevelésügyi Szemlének 1938. évfolyamában meg is jelent. Ez előadásnak szövege egyedül alkotja könyvünk *Újabb bonnyodalmak kezdetén* című IV. főrészének tartalmát. Szerzőnk, ki a magyarság belső állapotának s nevelésünk feladatainak 1914-ben készült rajzával, könyvének ez egyetlen dolgozattól álló I. részével vezeti be a hatalmas tanulmány-gyűjteményt, most — kerekdedséget adva ezzel könyve szerkezetének — ismét egyetlen dolgozattól, a nyugtalan idő, nyugodt nevelés témájának szentelt tanulmányból álló szimmetrikus IV. résszel fejezi be pompás gyűjteményét.

Egység eszméiben, egység szerkezetében: ez jellemzi tehát Imre Sándor új könyvét. A multon csüggő idősebbek s a jövőn munkáló fiatalok egyaránt hálával fogadhatják, örömmel forgathatják e kötetet. Minden cikké-

ben, minden lapján a nemes gondolatok egész sorával találkozunk, melyek hasznosan gazdagíthatják lelkük világát.

Ennek tudatában örömmel üdvözljük e helyen, a Magyar Paedagogiai Társaság nevében is, e monumentális jellegű könyvnek megjelenését, valamint szerzőnknek azt a szándékát is, hogy e kötet után folytatólagosan művelődéspolitikai és szorosabban neveléstudományi, majd iskolaszervezeti és magyar neveléstörténeti dolgozatainak összegyűjtését tervezi. Neveléstudományunk érdekében szívből kívánunk neki erőt s kitartást ezirányú terveinek akadálytalan megvalósításához.

Gyulai Agost.

Dr. vitéz Bessenyei Lajos (szerk.): A középiskolai tantárgyak módszeres tanítása
Debrecen. Év nélkül. (1942) 8-r. XX. és 233 l.

Értekes és érdekes anyagot állított össze ebben a kötetben dr. vitéz Bessenyei Lajos. A kötet egyes cikkeinek íróit jól ismerte mint hosszú időn keresztül az iskolai felügyelet és igazgatás magasrangú és széles körökbe betekintést nyert előljárója. Javaslatára a szerkesztő bizottság a Protestáns Tanügyi Szemle hasábjain kidolgoztatta és hat év alatt közölte valamennyi középiskolai szaktárgy módszeres tanítását. Bessenyei Lajos most könyvalakban is megjelentette ezeket a cikkeket és értekezéseket, mert a középiskolai köznevelés gazdagodását érezte bennük.

Két kifogástól tart. Az egyik, hogy a tanulmányok rövidek és alapelveket adnak csupán, tehát általánosságban mozognak. A másik, hogy minden tárgy módszerét más-más szerző írta meg. Felfogásunk szerint egymagában egyik körülmény sem komoly ok kifogások emelésére, ha egyébként a munkák megállják helyüket. A nagyon általános elvek abban a veszélyben foroghatnak ugyan, hogy nem nyújtanak mást és többet, mint a hivatalosan kiadott útmutatások, s akkor feleslegesek, vagy vitába szállnak velük, akkor meg gyakorlatban csak bizonyos mértékben valószínűsíthetők meg, s inkább a jövőre szóló előkészítő, tisztázó munkálatul szolgálnak. Minél több fő munkájával van dolgunk, a módszeres lehetőségek, eltérések, színeződések annál szerteágazóbbaknak ígérkeznek, s nem baj, ha nincs bennük erőszakolt egység, mert minden szaktárgy természete, s így tanításának módja is természetesen más. Az egység nem a módszerekben, hanem a nevelés célkitűzésében: és keresztülvitelében nélkülözhetetlen és elengedhetetlen.

Ezekben az értekezésekben, cikkeken nincs is valamennyiüket egybefonó egység, de ez semmit sem von le értékükből. A gyűjtemény jó keresztmetszetet ad protestáns középiskolai tanárságunk módszertani érdeklődéséről, elmélyedéséről, tájékozottságáról és kívánalmairól. A katolikus tankerületi főigazgatóság kiadványaiban és a katolikus középiskolai tanárság közlönyében, a Magyar Középiskoláiban megjelent cikkekkal és tanulmányokkal együtt két szabadabb terület természetében szemlélhetjük a módszertani terjedést. Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlönyének cikkeit, tanulmányait is figyelembe véve pedig az egyetemes magyar középiskolai tanári módszeres érdeklődés, tájékozottság és színvonal áll előttünk, amint szerté, a nevelés és oktatás széles munkamezején alakul, hat és terem.

S ez a látvány meghatározó és örömdetes. Az előttünk levő gyűjtemény ítem ütközik ki az együttesből, vonásai egyetemesek. Mutatják először is, hogy a módszer fontosságának elismerése nem vitás többé. Idősebb és ifjabb tanári nemzedékünk cikkei állanak egymás mellett a jobbért, helye-